

*Білько Д. В.
(м. Дружківка)*

ЯК ВСЕ ПОЧИНАЛОСЯ: ТРИ СУДОВІ СПРАВИ ПРОТИ ОЛЕКСИ ТИХОГО

Щодо перших судових справ проти Олекси Тихого ще й досі маємо надто мало інформації. Та навіть те, що подається як усталений і доконаний факт у біографічних спогадах його друзів і побратимів потребує уточнення, перевірки та залучення ширшого історичного контексту. Тут для прикладу побіжно розглянемо три епізоди.

1. Як відомо, кінець 40-х років позначився для молодого Олекси першою судовою справою. 1948 року за рішенням «судової трійки» тодішньої Сталінської області двадцятиоднорічного сільського хлопця мало не запроторили за ґрати.

Як зазначають рідні та деякі краєзнавці, його притягли до відповідальності через порушення паспортного режиму¹.

Аж до 1969 року радянські селяни не підлягали паспортизації. Позбавлені права вільно пересуватися країною, вони фактично були кріпаками, приписаними до державних колективних господарств. Аби покинути село, селянинові треба було отримати спеціальну тимчасову довідку, яка засвідчувала особу замість паспорта. Процес отримання повноцінного документу був обтяжений бюрократичною тяганиною

¹ Про це зазначає відомий дружківський журналіст і краєзнавець Євген Фіалко, посилаючись на свідчення родичів Олекси Тихого. На жаль, ці усні свідчення не є задокументованими.

та корупцією на місцях. Утім за недотримання паспортного режиму порушників жорстко карали, часто кидаючи до буцегарень. Очевидно, подібне сталося і з «хлопчиною з Іжецького хутора». Лише завдяки довгим клопотанням батьків їхній син уникнув тоді кримінального покарання.

2. Наступного разу Олекса Тихий стикнувся з вивертами радянського судочинства в 1952 та 1953 роках, коли разом із дружиною працював у Ново-Костянтинівській школі. У педагога не склалися стосунки з тамтешньою директоркою школи та місцевим головою сільради. Сільська адміністрація всіляко намагалася витурити Тихого із села. Проте він не поступався своїми правами, тим більше, що в родині молодих вчителів нещодавно народилася дитина. Конфлікт тривав досить довго, аби закінчитися мировою. Дійшло до того (Див.: фото док. 1, 2), що сільський голова, перебуваючи у нетверезому стані під час виконання своїх службових обов'язків, силоміць затримав Олексу Тихого, забрав у нього всі наявні документи з тим, аби, мовляв, перевірити «чи не пов'язаний Тихий з ворогом Берією»² [2, с. 1].

Закінчення цієї гротескової історії промовисто ілюструє принцип радянського судової системи, яка послуговувалася передусім політичною доцільністю. Попри те, що голова сільради комуніст Іван Андрійович Мацайло примудрився порушити цілу низку усіляких поведінкових норм і законів,

² Як видно з постанови, ці події відбувалися в липні, тоді як в червні 1953 року Лаврентія Берію було заарештовано за обвинуваченням у шпигунстві та невдовзі розстріляно.

починаючи від основних положень тодішньої конституції і закінчуючи нормами кримінального кодексу, та якого слід було притягти до кримінальної відповідальності згідно зі ст. 98 УК УРСР, прокурор, визнавши голову винним, водночас ухвалив постанову про те, що з порушника стане лише партійної догани [2, с. 1, 2].

3. На початку 1957 року пошуки справедливості вдруге привели Олексу Тихого на лаву підсудних. На відміну від випадку зі сільським головою, радянська карна система не була надто поблажливою щодо своїх критиків. І це тоді, коли після «розвінчання культу Сталіна» на XX з'їзді партії багатьох репресованих амністували.

Проте подальша доля Олекси Тихого не буде зрозумілою, якщо не згадати про ще одну важливу історичну подію. Йдеться про придушення радянськими військами Угорського повстання у листопаді – січні 1956 року. Ця подія справила не менше враження на радянське суспільство, ніж XX з'їзд.

Про це свідчить таємна інформація, що надходила до центру від обласних органів партії. В цих документах повідомлялося, що «має місце нездорове, нервозне реагування певної частини населення на події в Угорщині <...>, що виражається у масовому скуповуванні в магазинах товарів широкого вжитку, особливо, харчів. В містах: Макіївка, Сталіно, Дружківка, в Мар'їнському та Красноармійському районах населення закуповує сіль, мило, сірники, цукор. В сільських районах різко

підскочив попит на гас» [Цит. за: 1, с. 171]. Одне слово, серед людей спостерігалася масова паніка й недовіра до офіційної інформації, населення готувалося до можливої війни. І хоча відкрито своє невдоволення політикою центрального керівництва люди висловлювали дуже обережно, цих висловлювань побільшало на стільки, що центральне керівництво було вдалося до відповідних заходів. Як стверджує український історик Ігор Каретніков, посилаючись на архівні джерела, «у грудні 1956 року ЦК КПРС надіслав союзним республікам, обкомам та райкомам таємного листа «Про посилення політичної роботи партійних організацій в масах та припинення вилазок антирадянських ворожих елементів». В ньому будь-які прояви критичних настроїв кваліфікувалися як «злісні наклепи на політику КПРС», «злочинні дії ворожих елементів», яким своєчасно необхідно покласти край» [1, с. 172, 173].

Ясна річ, що про ці таємні листи Олекса Тихий нічого не знав. На одній із шкільних нарад дружківський вчитель розкритикував радянську шкільну систему, яка «зайшла у глухий кут», а тому, на його погляд, школу слід було розвивати за Макаренком. Говорилося ним і про те, що «комунізм ми не будуємо», «демократії в СРСР немає», а «вибори – то лише комедія». Та справжнім приводом для арешту став відкритий лист до Голови Президії Верховної Ради УРСР, в якому, серед іншого, Олекса Тихий висловлював протест проти введення радянських військ до Угорщини. Після цього у лютому 1957 року дружківського вчителя знов

заарештували. Залучивши кілька фальшивих свідків, слідчі зібрали критичні висловлювання Тихого до купи й сфабрикували справу. На цих підставах вони інкримінували йому «антирадянську діяльність та агітацію з метою підриву та повалення радянського ладу». На цих підставах Олекса Тихий отримав свій перший політичний термін, після якого він повернувся переконаним інакодумцем і ворогом радянського режиму.

Гадаю, що ці три епізоди вкотре доводять, наскільки багато важить у дослідженні поєднання дрібних деталей у поєднанні з більш широким історичним контекстом. Адже, особливо у біографічних студіях, порушення цього балансу стає підставою для багатьох перекручень, якими є, скажімо, надмірна героїзація та схематизм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каретніков І. Г. Соціально-політичні настрої населення Донбасу в умовах еволюції радянського тоталітаризму (друга половина 50-х років ХХ століття) / І. Г. Каретніков // Нові сторінки історії Донбасу: Збірник статей. Кн. 20. – Донецьк, ДонНУ, 2011. – С. 167 – 178.

2. ПОСТАНОВЛЕНИЕ на отказ в возбуждении уголовного дела. 8 августа 1953 года // 3 архіву газети «Наша Дружківка» (машинописний текст). – 3 с.